


**Nikola Koščak**

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

[nkoscak@ffzg.hr](mailto:nkoscak@ffzg.hr)

 <https://orcid.org/0000-0002-8303-3056>

## Figure bjelina

**Sažetak:** Stilistika i retorika oduvijek pomalo zanemaruju stilogene postupke povezane s razinom zapisa jezične poruke, a postupci koji se temelje na manipuliranju razmacima između riječi periferna su tema čak i u jednom od najelaboriranijih pregleda pismovnih figura, onome njemačkoga retoričara H. F. Pletta, koji inače prikazuje mnoštvo postupaka koji se temelje na poigravanju grafemima (ili grafovima), interpunkcijskim i pravopisnim znakovima. Metoda ovoga istraživanja inspirirat će se upravo Plettom, koji grafemske figure (kako on naziva postupke koje mi nazivamo figurama zapisa ili pismovnim figurama) dijeli i definira pomoću operacija adicije, suptrakcije, permutacije, supstitucije i ekvivalencije pojedinih elemenata zapisa. Prema tim operacijama ustanovit će se i oprimirati pet podtipova tih figura: adicijske, suptrakcijske, permutacijske, supstitucijske i ekvivalencijske figure bjelina, ovisno o tome modificira li se kakav konvencionalan zapis dodavanjem, izostavljanjem ili premještanjem bjelina, zamjenom bjelina kakvim drugim pismovnim sredstvima, odnosno o tome pokazuje li se kakva ekvivalencija među postupcima manipuliranja razmacima između riječi unutar kakvoga zapisa. Korpus se sastoji od primjera iz hrvatskog reklamnog, novinarskog i književnog diskursa, ali uključit će zapise i iz drugih konteksta da bi se uputilo na sveprisutnost tih postupaka u suvremenoj kulturi.

**Ključne riječi:** grafostilistika, figure zapisa, figure bjelina

Figurama bjelina nazivamo tip figura zapisa u kojem je uočljivo intencionalno poigravanje pravilima o sastavljenom i nesastavljenom pisanju riječi. Figure zapisa definiramo pak kao intencionalna očuđenja zapisa jezične poruke, proizvedenog da usredotoči pozornost recipijenta i deautomatizira njegovu percepciju pisane poruke. Dio figura zapisa temelji se na devijaciji od (orto)grafijskih pravila ili od stilističkog ko(n)-teksta (adicijske, suptrakcijske, permutacijske i supstitucijske figure), a dio na ostvarivanju kakvog tipa ekvivalencije u zapisu, bez obzira na poštivanje ili narušavanje pravopisne norme (ekvivalencijske figure).

Te figure, koje se inače nazivaju i grafostilemima ili grafostilističkim postupcima, jedan su od ključnih predmeta grafostilistike, stilističke discipline čiji su predmet pretežno intencionalna očuđenja zapisa jezične poruke na razini slovnog sastava i grafije, interpunkcije i uporabe ostalih pravopisnih znakova.<sup>1</sup>

Figure bjelina možemo smatrati perifernim područjem iz više perspektiva. Retorika se rijetko bavi začudnim pismovnim fenomenima. Iznimke su neki postupci koji se obično uvrštavaju među figure diktije, a koji bi se vjerojatno bolje okarakterizirali kao figure zapisa, poput dije-la anagrama, palindroma, akrostiha i dr.<sup>2</sup> Rijetki retoričari posvećuju im jednaku pozornost kao figurama koje se temelje na poigravanju na drugim jezičnim razinama. Jedan je od njih H. F. Plett, koji grafemske figure stavlja uz bok fonološkima, morfološkima, sintaktičkima, semantičkima i tekstološkima, no i u njegovu pregledu postupci poigravanja bjelinama posve su marginalni.<sup>3</sup> Stilističarima su pak nerijetko zanimljiviji interpunkcijski grafostilemi,<sup>4</sup> kao i oni koji se temelje na poigravanju slovima.<sup>5</sup>

Pristupi li se međutim začudnim poigravanjima pravilima o sastavljenom i nesastavljenom pisanju po istim načelima kao i poigravanju slovima (grafovima) i interpunkcijskim znakovima, razmatrajući postoje li mogućnosti, a potom, dakako, i realizacije tih poigravanja operacijama dodavanja, izostavljanja, premetanja i zamjenjivanja bjelina, kao i kakva jednakovrijednost u njihovoj raspoređenosti unutar kakvog diskursa,<sup>6</sup> ispostavlja se da i u tom području postoji pet podtipova figura – adicijske, suptraksijske, permutacijske, supstitucijske i ekvivalencijske figure bjelina – te da je broj njihovih varijacija prilično velik.<sup>7</sup> Velik je

<sup>1</sup> Nikola Koščak, „Uvod u grafostilistiku. Figure zapisa,“ skripta (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018), 10.

<sup>2</sup> Usp. Krešimir Bagić, *Rječnik stilskih figura* (Zagreb: Školska knjiga, 2012).

<sup>3</sup> Bjeline i neki postupci u vezi s njima spominju se u Heinrich F. Plett, *Literary Rhetoric. Concepts – Structures – Analyses* (Leiden – Boston: Brill, 2010), 254–255.

<sup>4</sup> Usp. Krunoslav Pranjić, „Stil i stilistika,“ u *Uvod u književnost: teorija, metodologija*, ur. Zdenko Škreb i Ante Stamać (Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1983), 253–302.

<sup>5</sup> Usp. Marina Katnić-Bakaršić, *Stilistika* (Sarajevo: Ljiljan, 2007).

<sup>6</sup> Operacije kojima smo podijelili područje ovih pismovnih fenomena preuzete su iz Heinrich F. Plett, *Textwissenschaft und Textanalyse: Semiotik, Linguistik, Rhetorik (Grundlagen der Sprachdidaktik)* (Heidelberg: Quelle & Meyer, 1975) i Heinrich F. Plett, *Literary Rhetoric. Concepts – Structures – Analyses* (Leiden – Boston: Brill, 2010).

<sup>7</sup> Broj varijacija figura bjelina ipak ne dostiže onaj figura slova, u što je moguće uvjeriti se već i letimičnom usporedbom s tipologijom potonjih u Nikola Koščak, „Figure slova,“ u *XII. međunarodni kroatistički znanstveni skup. Zbornik radova*, ur. Stjepan Blažetin (Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, 2015), 403–427.

također i broj njihovih realizacija, uvelike zahvaljujući njihovu bujanju u neknjiževnim kontekstima kao što su reklame (logotipi, plakati), društvene mreže (*memovi*) i popularna kultura (naslovnice albuma, grafiti) posljednjih desetljeća. Drugim riječima, ispostavlja se da bi figure bjelina, koje se na prvi pogled mogu činiti posve perifernim fenomenom, zapravo mogle biti jedan od središnjih predmeta interesa grafostilistike kao stilističke discipline, kao i retorike koja svoj interes proširuje na pismovni plan jezičnih poruka, a da tome tako nije i zbog toga što se radi o fenomenima koji se ne pojavljuju često u povlaštenim diskursima tih disciplina (osobito književnom), a i pojavljuju se tek odnedavno (barem u usporedbi s drugim stilskim figurama) u većem broju (varijacija).

S obzirom na to da se u Matičinu *Pravopisu* bjelina (prazno mjesto među riječima) određuje kao pravopisni znak u osobitom smislu,<sup>8</sup> odnosno napominje se da se radi o grafičkom sredstvu koje ima ulogu sličnu ulozi pravopisnih znakova,<sup>9</sup> figure bjelina mogle bi se prikazati i u tekstu posvećenom figurama pravopisnih znakova. Ipak, s obzirom na to da bjeline imaju osobitu funkciju u zapisu po kojoj se razlikuju od (svih drugih) pravopisnih znakova (naime rastavljanje riječi), kao i na to da po brojnosti svojih varijacija uvelike nadmašuju sve ostale figure pravopisnih znakova,<sup>10</sup> smatramo opravdanim da ih se prikaže zasebno, pa čak i utvrdi kao poseban tip figura zapisa.

## Adicijske figure bjelina

Adicijske figure bjelina ostvaruju se kao intencionalna rastavljanja grafičke cjeline riječi bjelinom (ili bjelinama).

Jednim dijelom takva se rastavljanja mogu, doduše, percipirati i kao sporadična spacioniranja slova<sup>11</sup> unutar zapisa koje riječi ili više njih, primjerice ona koja predstavljaju tek tipografska poigravanja bez evidentne znakovitosti (motiviranosti) koja bi proizlazila iz relacije toga pismovnoga postupka s jezičnom porukom ili kontekstom. Takva **dekorativna umetanja bjelina unutar riječi (ili sporadična spacioniranja slova unutar riječi)** uočavamo primjerice na naslovnici albuma

<sup>8</sup> Lada Badurina, Ivan Marković, i Krešimir Mićanović, *Hrvatski pravopis* (Zagreb: Matica hrvatska, 2007), 93.

<sup>9</sup> Badurina, Marković, i Mićanović, *Hrvatski pravopis*, 112.

<sup>10</sup> Usp. Koščak, „Uvod u grafostilistiku. Figure zapisa.“

<sup>11</sup> Ta nas dilema podsjeća da bismo trebali razlikovati razmak između riječi (bjelinu) i razmak između slova (spacioniranje slova).

*Heligoland* britanskog benda *Massive Attack* i na naslovnici albuma *Live 2015* hrvatskog benda *Urban & 4* (na kojoj se kombiniraju s nekonvencionalnim prenošenjima dijela riječi u novi redak) te na plakatu za kazališnu predstavu Olivera Frlića *Naše nasilje i vaše nasilje*:



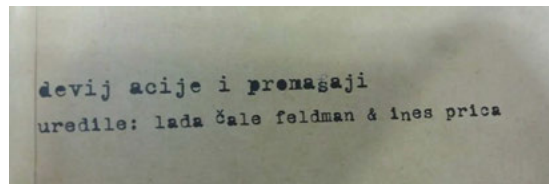
Slika 1. Naslovnica albuma *Heligoland* glazbenog sastava *Massive Attack*. Fot. N. Koščak  
Slika 2. Naslovnica albuma *Live 2015* glazbenog sastava *Urban & 4*. Fot. N. Koščak  
Slika 3. Plakat za kazališnu predstavu Olivera Frlića *Naše nasilje i vaše nasilje*. <https://hnk-zajc.hr/en/predstava/our-violence-and-your-violence/>

Katkad međutim epenteze bjelina unutar riječi (ili sporadična spacioniranja) evidentno *jesu u kakvoj relaciji sa značenjem jezične poruke koju prenosi zapis ili s kontekstom*. Takvi razmaci primjerice mogu se doimati metaforama protežnosti, osamljenosti i sl. Tako u zapisu naslova zbornika *Prostori snova* urednica Žive Benčić i Dunje Fališevac razmaci unutar riječi metaforički reprezentiraju prostore na koje se referira naslovom, a u zapisu naslova zbornika *Devijacije i promašaji: Etnografija domaćeg socijalizma* urednica Lade Čale Feldman i Ines Prica umetnuta bjelina unutar zapisa riječi *devijacija* predstavlja metaforu devijacije. Na plakatu pak *Filmskih mutacija – Festivala nevidljivog filma* „suviše“ se bjeline mogu tumačiti kao metafora nevidljivosti prezentiranih filmova. Intencionalnost, pa stoga i figurativnost, višestrukog razmicanja slova ⟨E⟩ od ostatka riječi u ludičkom zapisu *Playboyeva* kolumnista Roberta Carole ⟨ALON E⟩ lako se detektira jer postupak se ekspresno percipira kao metafora osamljenosti kojom zapis upućuje na samo značenje izraza *alone* ('sam').<sup>12</sup>

<sup>12</sup> Slična je metaforika bjelina prisutna i kod zapisa u kojima se slova supstituiraju bjelinama – npr. <m ss ng> – koje su nalik ovima, no ipak su drugoga tipa. Radi se naime o figurama slova, a ne bjelina, jer pri određivanju tipa (supstitucijske) figure zapisa odlučujuće je koji se element pisma zamjenjuje, a ne čime se to čini.



Slika 4. Naslovnica knjige *Prostor i snova* urednica Žive Benčić i Dunje Fališevac (detalj). Fot. N. Koščak



Slika 5. Naslovnica knjige *Devijacije i promasaji: Etnografska domaćeg socijalizma* urednica Lade Čale Feldman i Ines Prica (detalj). Fot. N. Koščak



Slika 6. Plakat za *Filmske mutacije - Festival nevidljivog filma*. [www.facebook.com](http://www.facebook.com)



Slika 7. Ilustracija Roberta Carole. [www.playboy.com](http://www.playboy.com)

**Umetanjem bjelina unutar zapisa pojedine riječi ili izraza katkad se potonji „pretvaraju“ u bliskozvučni izraz, koji se, dakako, sastoji od većeg broja riječi. Taj se tip adicijskih figura bjelina temelji na djelomičnoj homografiji i homonimiji. Postupak kojim se jedna riječ tako morfološki nemotivirano rastavlja na manje jedinice često se primjenjivao u naslovima *Feral Tribunea*:<sup>13</sup>**

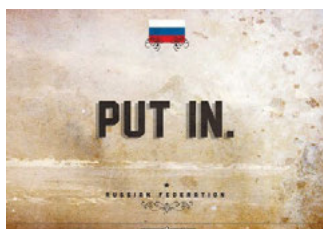
- BU DALA (FT 565: 47)
- DI JE REZA (FT 567: 47)
- DOKTOR AT (FT 1998)
- ALI BI (FT 1997)
- RUŽ MARIN (FT 2000)
- PUKOV NIK (FT 564: 47)
- KOS I LICA (FT 1997)
- DNEVNI K (FT 1998)

<sup>13</sup> Zbog nedostupnosti preciznih podataka o broju novina i stranici uz pojedine naslove navodimo tek godinu objavljivanja.

- SVE ĆE NIK (FT 1998)
- PLAV UŠA (FT 1998)
- NAZIV NIK (FT 1999)
- STA DI ON (FT 1999)
- POLI CAJKA (FT 1999)
- PAS I JA (FT 2000)
- KOŠ ULJA (FT 2000)
- VOJNI K (FT 2000)
- TRI BUNE (FT 2000)
- RAK I JA (FT 2000)

Slika 8. *Feral Tribune* (1998)Slika 9. *Feral Tribune* (2000)

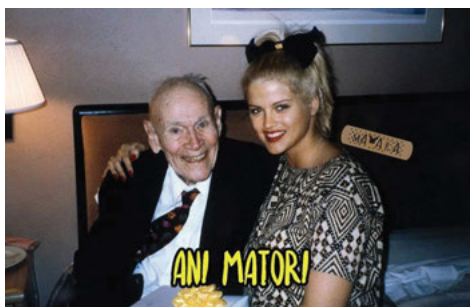
Primjere toga tipa nalazimo i u zapisu naslova ⟨HAJD' U K...⟩ s jednog bloga s vicevima na temu splitskog nogometnog kluba *Hajduk*,<sup>14</sup> u natpisima ⟨PUN K.⟩ i ⟨PUT IN.⟩, uz asocijacije na *punk* i na prezime predsjednika Ruske Federacije Vladimira Putina, na plakatima srbijanskog dizajnera Nikole Puzigaće; u *memu* s bivšim ministrom poljoprivrede Petrom Čobankovićem koji se poigrava relativnom homografijom i homofonijom riječi *orangutan* i regionalnog izraza *orangutan*; u *memu* s pokojnom glumicom Annom Nicole Smith i njezinim suprugom J. Howardom Marshallom koji se poigravanjem djelomičnom homografijom imenice *animatori* i izraza *Ani matori* 'Ani stari' šali na račun razlike u njihovim godinama; u *memu* s glumicom Angelinom Jolie koji u sličnu jednadžbu uključuje i grafodomešćenje stranog imena i dr.

Slika 10. Plakat Nikole Puzigaće.  
www.facebook.comSlika 11. Plakat Nikole Puzigaće.  
www.facebook.com

<sup>14</sup> <http://blog.dnevnik.hr/narodnapolitika/2011/10/1629555103/hajd-u-k-3-najbolja-vica-o-hajduku-ikad.html> (9. travnja 2020).



Slika 12. Meme. www.facebook.com



Slika 13. Meme. www.facebook.com



Slika 14. Meme. www.facebook.com

Nekoliko primjera donosi i Rebeka Holjevac u tekstu *Grafostilistika digitalnog diskursa*, između ostalog i adiciju bjelina

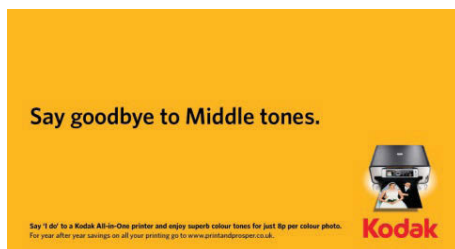
u funkciji komentiranja aktualnih političkih zbivanja. Tako je na dan kada je bivši predsjednik Republike Srpske Radovan Karadžić osuđen na 40 godina zatvora zbog ratnih zločina objavljen post na stranici *Di su pare?* u kojem se adicijom bjeline unutar imena *Radovan* dobio izraz *rado van* te se na taj način prikazala ironija u njegovoj situaciji s obzirom na to da je dobio kaznu od 40 godina „unutra“.<sup>15</sup>



Slika 15. Meme. www.facebook.com

<sup>15</sup> Rebeka Holjevac, „Grafostilistika digitalnog diskursa,“ 27. siječnja 2017, pristupljeno 8. kolovoza 2020, <http://stilistika.org/studentski-kutak/diplomski-radovi/grafostilistika-digitalnog-diskursa>.

Primjer takvog tipa adicijske figure bjelina nalazimo i u sloganu *Say goodbye to Middle tones* za *Kodakov* printer, u reklami objavljenoj u vrijeme vjenčanja princa Williama i Kate Middletone. Zahvaljujući popratnoj slici s tog vjenčanja, bliskoizvučnosti sintagme *middle tones* i oblika prezimena *Middletone* te adiciji bjeline unutar zapisa riječi *Middletones*, slogan je dvoznačan te se čita i kao *Say goodbye to Middletones* 'reci zbogom Middletonima' (dakako, uz referencu na mladino napuštanje dosadašnje obitelji) i kao *Say goodbye to middle tones* 'reci zbogom srednjim tonovima' (uz referencu na kvalitetu ispisa).



Slika 16. Reklama za pisače *Kodak*. [http://adsoftheworld.com/media/print/kodak\\_inkjet\\_printers\\_royal\\_wedding\\_3](http://adsoftheworld.com/media/print/kodak_inkjet_printers_royal_wedding_3)

Jedan je od uspješnijih primjera „pretvaranja“ riječi u novi izraz umetanjem bjelina poznata karikatura koja se poigrava anitetičnošću bliskoizvučnih i (gotovo) homografnih izraza *psychotherapist* 'psihoterapeut' i *psycho the rapist* 'psihopat silovatelj'. Slično je inspiriran i *meme* s predsjednikom Republike Srbije Aleksandrom Vučićem u kojem se riječ *psihodelija* „rastavlja“ u izraz *psiho Delija* (asocijacija na *Delije*, navijače beogradskog nogometnog kluba *Crvena Zvezda*).



Slika 17. Karikatura nepoznata autora. <https://shareitsfunny.com/psycho-the-rapist-2/>



Slika 18. *Meme*. [www.facebook.com](http://www.facebook.com)

U primjerima poput *Flo Rida*, umjetničkog imena američkog rapera, ili internetskih nadimaka poput *San Dra*, *Dalibor Ka*, *Nenad Jebiv* i *Debi Lana* adicijom se bjelina unutar postojećih vlastitih ili općih imenica (*Sandra*, *Daliborka*, *nenadjeviv*, *debilana*) konstruira kakav unikatan ili egzotičan pseudonim. S obzirom na to da se često rabe isključivo u pisanom kontekstu, kod takvih zapisa nije uvijek najjasnije podrazumijevaju li i pomaknut izgovor. Međutim za ime spomenutog rapera možemo biti sigurni da se izgovara različito od imena američke savezne države Floride, tj. kao [flou 'raidə].



Slika 19. Naslovnica singla *Good Feeling* glazbenog izvođača Flo Rida

Poigravanja bjelinama, pa tako i njihova dodavanja, katkad se pojavljuju **kao postupak u figurama namjernih pravopisnih pogrešaka**, primjerice u nazivu satiričke Facebook-grupe *tijedan polu pismenosti*, u kojem se stiliziranje tih pogrešaka ostvaruje i supstitucijskom figurom slova (u ⟨tjedan⟩, prihvati li se da je ⟨ije⟩ alograf grafema ⟨(ě)⟩<sup>16</sup>), ako ne i miniskulizacijom (malo slovo na početku naziva grupe). Adicijom bjelina dobiveno je i ime fikcijskoga lika Nepis mena, koje se pojavljuje na internetskoj ilustraciji anonimnog autora, kojom se uz sliku superjunaka s hrvatskom šahovnicom na prsima satirički aludira na ne tako rijetku pojavu problematične pismenosti u energičnijih domoljuba.<sup>17</sup>



Slika 20. Profilna slika Facebook-grupe *tjedan polu pismenosti*. [www.facebook.com](http://www.facebook.com)



Slika 21. Ilustracija nepoznata autora. [www.facebook.com](http://www.facebook.com)

<sup>16</sup> Tako je primjerice u Ivan Marković, „O grafemu i hrvatskoj abecedi,“ *Filologija* 65 (2016): 77–112, odakle smo preuzeli i način bilježenja grafova i grafema posebnim tipom zagrada.

<sup>17</sup> Taj bi se primjer mogao tumačiti i kao osobita grafostopljenica riječi *nepismen* i *men* (prema engl. *man* 'čovjek'). Osobitost bi se te grafostopljenice sastojala u tome što se ostvaruje pomoću bjeline i grafodomestikacije. Više o grafostopljenicama u Nikola Koščak, „Grafička stapanja i grafostopljenice,“ *Romanoslavica* 52 (2016), 2: 275–289.

## Suptrakcijske figure bjelina

Slično jednom dijelu prethodno prikazanih adicijskih figura bjelina ni neka figurativna sastavljena pisanja nemaju neku osobitu konotaciju, odnosno percipiraju se tek kao **dekorativna**. Primjere takvih izostavljanja bjelina često nalazimo na naslovnicama glazbenih izdanja i u logotipima, primjerice u zapisu imena glazbenog sastava *Mladi batali*<sup>18</sup> (inače prethodnice poznatijeg splitskog *Magazina*), zapisu naziva albuma *Noćna regata* kao ⟨NOĆNAREGATA⟩ benda *Regata* i u pisanju imena dnevnika *24 sata* kao ⟨24sata⟩ (redovito u samim novinama).



Slika 22. Naslovnica albuma *Mladi batali* glazbenog sastava *Mladi batali*. Fot. N. Koščak



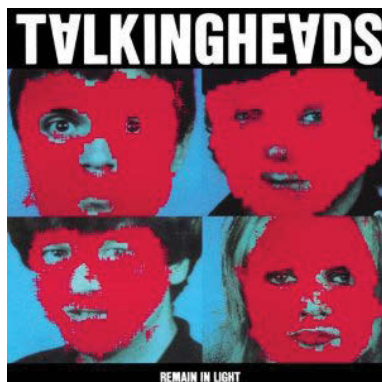
Slika 23. Naslovnica albuma *Noćna regata* glazbenog sastava *Regata*. Fot. N. Koščak



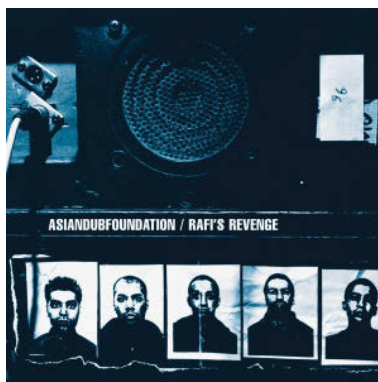
Slika 24. Naslovnica albuma *Noćna regata* glazbenog sastava *Regata* (detalj). Fot. N. Koščak

Takve su dekorativne suptrakcije bjelina još češće u zapisima na engleskom jeziku. Osobito se često na mnogim naslovnicama albuma višočlana imena izvođača ili naslova albuma pišu sastavljeno, kao u sljedećim slučajevima, no to svakako ne podrazumijeva i da su bendovi *Talking Heads*, *Asian Dub Foundation*, *Darkwood Dub*, *Pearl Jam*, *Paradise Lost* i *Limp Bizkit* tom prigodom promijenili ime ili da službeni naslov albuma Federica Aubelea nije *Gran Hotel Buenos Aires*:

<sup>18</sup> Batali su „neobrazovani stanovnici Splita koji nepravilno koriste hrvatski književni jezik“, prema članku Tonke Alujević „U nas bi se reklo... Koji si ti batali!“, *Slobodna Dalmacija*, 12. lipnja 2012, pristupljeno 8. kolovoza 2020, <https://www.slobodnadalmacija.hr/dalmacija/split/clanak/id/169943/u-nas-bi-se-reklo-koji-si-ti-batal>.



Slika 25. Naslovnica albuma *Remain in Light* glazbenog sastava *Talking Heads*. Fot. N. Koščak



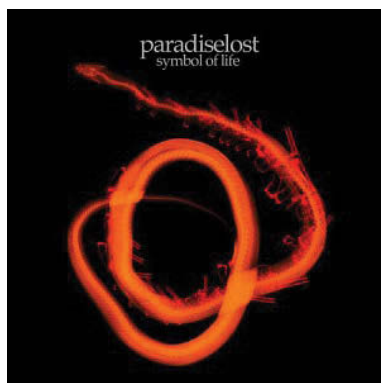
Slika 26. Naslovnica albuma *Rafi's Revenge* glazbenog sastava *Asian Dub Foundation*. Fot. N. Koščak



Slika 27. Naslovnica albuma *O danima* glazbenog sastava *Darkwood Dub*. Fot. N. Koščak



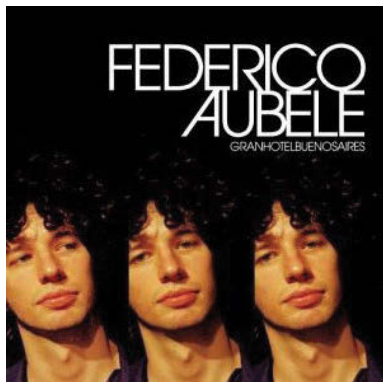
Slika 28. Naslovnica albuma *Lightning Bolt* glazbenog sastava *Pearl Jam*. Fot. N. Koščak



Slika 29. Naslovnica albuma *Symbol of Life* glazbenog sastava *Paradise Lost*. Fot. N. Koščak



Slika 30. Naslovnica albuma *Greatest Hitz* glazbenog sastava *Limp Bizkit*. Fot. N. Koščak

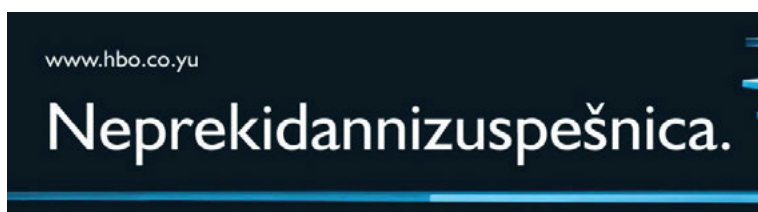


Slika 31. Naslovnica albuma *Gran Hotel Buenos Aires* Federica Aubelea. Fot. N. Koščak

Poput dodavanja i izostavljanje bjelina može biti motivirano značenjem jezične poruke ili konteksta, pa imati i metaforičku dimenziju. Tako zapis naslova albuma *Endless Wire* kao ⟨ENDLESSWIRE⟩ britanskoga benda *The Who* zahvaljujući suptrakciji razmaka između dviju riječi sintagme vizualno, pa i autoreferentno, predočava (goodmanovski: izražava) njezino značenje 'beskrajna žica'. Slično je i sa sloganom ⟨Neprekidannizuspešnica.⟩ u srbijanskoj reklami za TV-postaju *HBO*.



Slika 32. Naslovnica albuma *Endless Wire* glazbenog sastava *The Who* (detalj). Fot. N. Koščak



Slika 33. Reklama za *HBO* (detalj). [www.hbo.co.yu](http://www.hbo.co.yu)

Autoreferentnost se može detektirati i u načinu na koji je zapisano ime tvrtke *svinaweb*, gdje zapis evocira uobičajeno sastavljeno zapisivanje internetskih adresa, a internet je, kako je vidljivo iz njezina imena, domena tog pružatelja usluga koji se predstavlja kao *marketing consultant*.



Slika 34. Logotip. <https://svinaweb.hr/>

Slično kao što se adicijom bjelina unutar postojeće riječi ona katkad „pretvori“ u bliskozvučan višerječni izraz, **protupravopisno sastavljenim pisanjem može se sugerirati nastanak nove riječi, neologizam** koji je produkt grafičkog spajanja sastavnica sintagme, čime se u pravilu očuđuje poznati izraz. Grafostilogeni neologizmi (a ti se grafostilemi ujedno mogu smatrati i leksikostilemima) prisutni su primjerice u pisanju nadimaka na internetskim forumima poput ⟨otompotom⟩, a nalazimo ih i u književnim tekstovima:

„**Kaeto?**“ reče na to on.<sup>19</sup>

Izmolio sam **Andelemojdragi**<sup>20</sup>

Samo uska vrata, uzak stol, golemi ormar, na njemu velika lutka **Bebakojaplače**, pa krevet, nad krevetom nekoliko preostalih prastarih filmskih plakata, uglavnom vestern filmova.<sup>21</sup>

Stajali smo na trijemu hotela u predgrađu, pili kavu i pušili, Boro i ja. Jutro je bilo hladno, nasrtljivi sjeverac grizao je za lice i ruke, probijao do kostiju, no nismo imali izbora – hotel je bio neka pizdunska, zdravo tijelo, **zdravomarijo, itakodalje** ustanova.<sup>22</sup>

Zanimljiv primjer nalazimo i u zapisu ⟨*gdjećemo*⟩ u pjesmi *Nj Zvonimira Baloga*, kojim je upitna konstrukcija *gdje ćemo* suptrakcijom bjelina supstantivizirana, pretvorena u imenicu:

tako smo tražili  
gdje ćemo  
a **gdjećemo**  
se bjelasalo u mraku sobe  
čisto i nedirnuto<sup>23</sup>

Suptrakcije bjelina pojavljuju se često i u prozaičnijim *memima* koji, temeljeći se na relativnoj homografiji i homonimiji, čine svojevrsne **grafoparafraze**, vrlo često stihova iz popularne glazbe, kao kada se stih

<sup>19</sup> Ivan Slamnig, *Sabrane pjesme* (Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1990), 405, bold N. K.

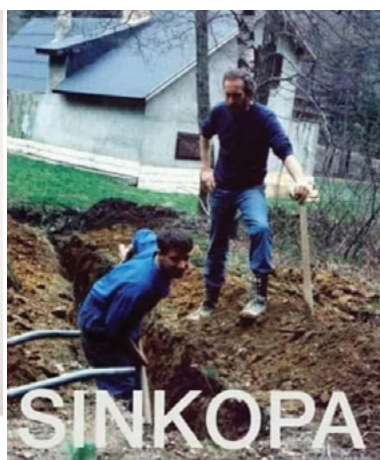
<sup>20</sup> Slamnig, *Sabrane pjesme*, 182, bold N. K.

<sup>21</sup> Olja Savičević Ivančević, *Adio kauboju* (Zagreb: Algoritam, 2010), 15, bold N. K.

<sup>22</sup> Edo Popović, *Tetovirane priče* (Zagreb: Profil International, 2006), 19, bold N. K.

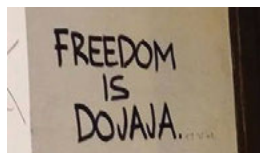
<sup>23</sup> Zvonimir Balog, *Riba na biciklu. Pjesme* (Zagreb: Znanje, 1977), 116, bold N. K.

pjesme Miše Kovača „Drugi joj raspliće kosu, a ja je volim“ parafrazira kao *Drugi joj raspliće kosu, a jaje volim* ili stih pjesme Zdravka Čolića „Ja je volim, ja je nikom ne dam“ preinačuje u *Jaje volim, jaje nikom ne dam*. Isti tip humora na granici apsurda, otrcanosti i infantilnosti prisutan je i u eliminacijom razmaka između dviju riječi dobivenoj grafoparafrazi *kolaže taj krade* (referenca na poslovicu „Tko laže, taj i krade“) i u *memu* s natpisom *sinkopa* (evidentna aluzija na izraz *sin kopa*).

Slika 35. Meme. [www.facebook.com](http://www.facebook.com)Slika 36. Meme. [www.facebook.com](http://www.facebook.com)Slika 37. Meme. [www.facebook.com](http://www.facebook.com)Slika 38. Meme. [www.facebook.com](http://www.facebook.com)

Taj postupak nalazimo i u tipu viceva koji se temelje na zeugmi,<sup>24</sup> uz dodatak djelomične homografije i homofonije, kao u primjeru *Uđu dva vojnika u kupaonu. Jedan poručnik, drugi po sapun.*<sup>25</sup> U takvim slučajevima moglo bi se govoriti i o grafozeugmi.

Bjeline između riječi katkad se izostavljaju i s intencijom (barem prividnog) **eufemiziranja** iskaza, kao u zagrebačkom grafitu ⟨FREE-DOM IS DOJAJA⟩ (pričem je intrigantno to što si autocenzuru nameće anonimni grafiter). Kao jedan od uspješnijih primjera izdvajamo logotip njujorškog muzeja seksa ⟨museumofsex⟩, koji na autocenzuru samosvjesno upućuje i boldanjem slova ⟨x⟩, inače oznake za sadržaje namijenjene isključivo odraslima.



Slika 39. Grafit u Draškovićevoj ulici u Zagrebu. [www.facebook.com](http://www.facebook.com)



Slika 40. Logotip. [www.museumofsex.com](http://www.museumofsex.com)

Eufemiziranje i autocenzuru detektiramo i u zapisu ⟨Jebiga⟩ na plakatu Dragana Kordića, koji poziva na promišljanje polisemičnosti tog popularnog kolokvijalnog izraza<sup>26</sup> što ga je već uobičajeno vidjeti sastavljeno pisanog ne samo u privatnim porukama i na društvenim mrežama nego i u književnim tekstovima. Eufemiziranje primjećujemo i u zapisu ⟨adamidash⟩ s muške majice kratkih rukava u kojem se uz stiliziranje slova i fonta logotipa sportske marke *Adidas* suptrakcijska figura bjelina kombinira s grafoalijenacijom prikrivajući lascivan upit *A da mi daš?*<sup>27</sup>

<sup>24</sup> Zeugma se definira kao „[p]ostupak oblikovanja rečenice koji se sastoji u tome da se istom riječju – jezgrenim pojmom – poveže više riječi, sintagmi ili ishodišnih rečenica“ (Bagić, *Rječnik stilskih figura*, 315). Kao primjer neka posluži *Bolje izdati ploču nego prijatelja*, naslov singl-ploče *KUD Idijota* iz 1987. godine. Među poznatijim je vicevima onaj *Dvije žene u rodilistu, jedna rađa, druga Kukoč*.

<sup>25</sup> Spomenuti iskaz može se tumačiti kao zeugma u kojoj je jezgreni pojam *ući u kupaonu*, koji se povezuje s izrazima *vojn timer poručnik* (subjekt) i *vojn timer po sapun* (subjekt i objekt).

<sup>26</sup> Poruka se plakata na portalu *Vizkultura* eksplicira na sljedeći način: *Jebiga je najveće izvini, kada se kaže tiho, i suosjećanje kada se kaže tiše. Jebiga je utješna nagrada, zagorjela palačinka, mokre noge, probušena guma i kratak kabel. Jebiga je psihoterapeut. Jebiga je način da izneseš loš dan, ali nije pasivni stav. Jebiga bi (obično) trebao slijediti osmijeh. Jebiga je krenuti iz početka bez gorkog*, pristupljeno 8. kolovoza 2020, <http://vizkultura.hr/jebiga-red-je/>.

<sup>27</sup> Potonji se zapis može tumačiti i kao osobito grafičko stapanje riječi *Adidas* i iskaza *a da mi daš*.



Slika 41. Plakat Dragana Kordića. <http://vizkultura.hr/jebiga-red-je/>



Slika 42. Majica *adamidash*. <https://www.idealno.rs/Proizvod/2615366/nesortirano/nesortirano-ostalo/ostalo-nesortirano/adamidash-majica-323>

Figurativne suptrakcije bjelina pojavljuju se i kao **jedan od postupaka grafostilizacije govor(e)nog jezika**, kojim se najčešće reprezentiraju naglasne cjeline ili barem dijelovi naglasnih cjelina veći od riječi. Kao primjeri mogu poslužiti i gore komentiran natpis ⟨Jebiga⟩ i ime hrvatske dizajnerske marke *Božesačuvaj* (naziv nastao prema frazeologiziranom izrazu *Bože sačuvaj!* u kojem se zarez iza vokativa prema pravopisu i ne mora pisati<sup>28</sup>), a mnoštvo ilustracija nalazimo i u pisanoj internetskoj komunikaciji, tj. na društvenim mrežama te u suvremenoj kolokvijaliziranoj i žargonskoj proznoj književnosti.<sup>29</sup>

Ima i primjera osebnijih funkcija izostavljanja bjelina. Tako je Zvonimir Balog ispisao cijelu jednu pjesmu suptrahiravši razmake između svih njezinih riječi. *Fuzionirane riječi*<sup>30</sup> evidentna su satira *na proklamiranu jednakost građana u jugoslavenskom socijalizmu, koja se ostvaruje ne samo providnom metaforom jednakosti svih vrsta riječi nego i grafičkim niveliranjem svih riječi u njoj*.<sup>31</sup>

drugariceidrugoviimeniceglagolipridjeviveznici-  
razumijtevimeneoddanasmismosvijednoinematuviše-  
trtamrtaisračkanjapotavanudostajebilotetakozva-  
neslobodetojestzajebancijeitomesličnonemavišeja-  
biovojabionooddanassviodgovaramojednomnaslovu

<sup>28</sup> V. Badurina, Marković, i Mićanović, *Hrvatski pravopis*, 59.

<sup>29</sup> Opširnije o tome u poglavlju „Grafostilistika žargonske i žargonizirane proze“ u Nikola Koščak, *Šrajbenzi spiku? Stilovi hrvatske žargonske i žargonizirane proze 1990-ih i 2000-ih* (Zagreb: stilistika.org, 2018), pristupljeno 8. kolovoza 2020, <https://stilistika.org/nikola-koscak-srajbenzi-spiku>.

<sup>30</sup> Zvonimir Balog, *Sklon disanju. Pjesme* (Zagreb: Znanje, 1982), 104.

<sup>31</sup> Nikola Koščak, „Grafostilistika i poezija,“ u *XIII. međunarodni kroatistički znanstveni skup. Zbornik radova*, ur. Stjepan Blažetin (Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, 2017), 500.

Recimo i to da suptrakcijske figure bjelina svakako treba razlikovati od kontinuiranog pisanja (*scriptura continua*) uobičajenog u starom i srednjem vijeku. U tom kontekstu zanimljivo je istaknuti da

u svim suvremenim pisanjima uobičajeno rastavljeno pisanje riječi, odnosno uvrštavanje bjelina među njima, nema iznimno dugu povijest i nipošto nije „pismovna univerzalija“. U zapadnoj se europskoj tradiciji neprekinut niz riječi, uspostavljen u grčkome uvrštavanjem vokala, počinje temeljitije narušavati tek od IX. ili X. st. (u karo-linškim tekstovima), a gotovo posve normirano odvojeno pisanje riječi (pa i jednoslovnih, dvoslovnih i troslovnih) postiže se već potkraj XII. st. U istočnoj, bizantskoj (grčkoj), pismovnosti takvo razdvojeno pisanje postaje pravilnim tek u drugoj polovici XVI. st.<sup>32</sup>

S druge strane kontinuirano pisanje u suvremeno se doba snažno utvrdilo u digitalnom diskursu, i to u *hashtagovima*, oznakama koje počinju simbolom #, a omogućuju grupiranje i lakše pronalaženje objava, tj. informacija u vezi s nekom temom na društvenim mrežama poput *Twittera*, *Instagrama* i *Facebooka*. *Hashtagovi* koji se sastoje od više riječi pišu se u pravilu bez bjelina (njih eventualno zamjenjuju velika početna slova svake od riječi u izrazu). Zbog njegove raširenosti i kodiranosti „heštegiranje“ smo međutim skloniji promatrati kao uzus digitalnog diskursa nego kao figurativan postupak, iako se među *hashtagovima* nađe i začudnijih (figurativnih) primjera, pogotovo kada se suptrakcija bjelina kombinira s drugim grafostilističkim postupcima, primjerice s onima koje zamjećuje Holjevac kao što su kapitalizacija, homonimijska numerizacija, adicija pravopisnih znakova, grafodomestikacija, majuskulizacija i dr.<sup>33</sup>

## Permutacijske figure bjelina

Primjere permutacijskih figura bjelina nalazimo u *memima* koje komentira Holjevac<sup>34</sup> – u popularnom pisanju izraza *Vidimo se!* kao (Vidim ose!) te u šaljivom premetanju izraza *Crnoja je* u (Crno jaje), koje autorica interpretira na sljedeći način:

<sup>32</sup> Mateo Žagar, *Grafolingvistika srednjovjekovnih tekstova* (Zagreb: Matica hrvatska, 2007), 300.

<sup>33</sup> Holjevac, „Grafostilistika digitalnog diskursa.“

<sup>34</sup> Holjevac, „Grafostilistika digitalnog diskursa.“

U [...] satiričnom prikazu [...] fiktivnog telefonskog razgovora između bivšeg premijera Ive Sanadera i bivšeg ministra branitelja Mije Crnoje, koji je tek nekoliko dana obnašao tu dužnost nakon formiranja nove vlade, prisutna je permutacija bjeline. Naime, ovaj grafostilistički postupak koji je naizgled nastao nenamjerno kao posljedica krivog dekodiranja poruke, izruguje ministra Crnoju čije je registrirano prebivalište bila trošna koliba, što je bila aktualna vijest danima. Na slici se bivši premijer Sanader, krivo razumjevši poruku, referira na poznati portal s grupnim popustima *Crno jaje* koji nudi razne jeftine smještaje. Grafostilističkim postupkom, odnosno permutacijom bjeline, postiže se sličnost između prezimena i imena portala, što je temelj za nastavak šale u kojoj Crnoja upravo svoju „trošnu“ kolibu nudi kao jeftin smještaj.<sup>35</sup>

Ah i to je došlo...doviđenja Ultra, Splite, Hajduče  
i sa zadnjom slikom sa stadiona! Vidim ose!



Slika 43. [www.facebook.com](http://www.facebook.com)



Slika 44. *Meme*. [www.facebook.com](http://www.facebook.com)

<sup>35</sup> Holjevac, „Grafostilistika digitalnog diskursa.“

Sljedeći vic, zabilježen na *Facebook*-stranici *Apstraktni vicevi*, poigrava se pak premetanjem bjelina u izrazu *virus korona dolazi*:

Bili turisti u Wuhanu na raftingu i spuštaju se čamcem, a vide nešto se kovitla u daljini. Pitaju skipera:

– Šta je ono?

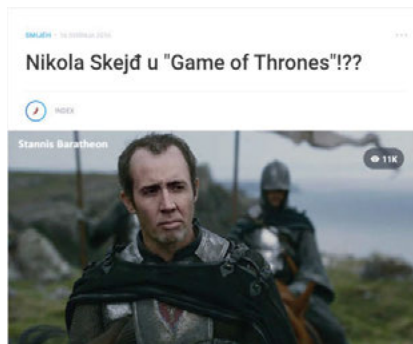
Kaže skiper:

– Vir uskoro nadolazi.

Kao u prethodnim primjerima i u grafitu ⟨DONTRA VOLTA⟩ te u naslovu ⟨Nikola Skejđ u „Game of Thrones“!??⟩ bliskozvučnost i djelomična homografija motiviraju premetanje bjelina prema ishodišnim zapisima, ali uz grafodomešticiranje imena i prezimena poznatih američkih glumaca Johna Travolte i Nicholasa Cagea.



Slika 45. Grafit. [www.facebook.com](http://www.facebook.com)



Slika 46. [www.index.hr](http://www.index.hr)

## Supstitucijske figure bjelina

Funkciju bjelina između riječi mogu preuzeti razni pismovni elementi, tipografska sredstva i dizajnerska rješenja. Tako u zapisu imena benda *The Who* kao ⟨THEWHO⟩ na već spomenutoj naslovnici albuma *Endless Wire* bjelina zamjenjuje **razlika između standardnih i podebljanih (boldanih) slova istoga fonta**. Taj tip supstitucije vrlo je čest, pogotovo kada se tako supstituira razmak između *dviju* riječi, npr. u logotipima *Zagrebačkog radija*, *Aquarius Music Shopa* i internetske stranice *Šalji dalje*, na naslovnici albuma *Šporke riči* Petra Graše, u zapisima slogana ⟨slobodno**kuhaj**⟩ benda *Vegeta* i ⟨FOREVER**FASTER**⟩ sportske marke *Puma*, u logotipu kampanje povodom referendumu za nezavisnost Škotske ⟨better**together**⟩, u logotipima filmova *The Rookie*, *The Imposter* i *The Prestige* i dr.



Slika 47. Naslovnica albuma *Endless Wire* glazbenog sastava *The Who* (detalj).  
Fot. N. Koščak



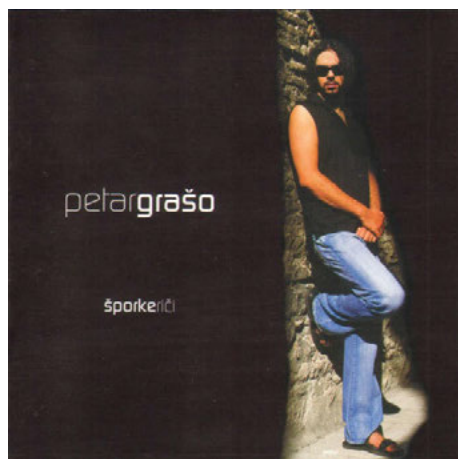
Slika 49. Logotip *Aquarius Music Shopa*.  
Fot. N. Koščak



Slika 48. Logotip. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zagreba%C4%8Dki\\_radio\\_Logo\\_negative.svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zagreba%C4%8Dki_radio_Logo_negative.svg)



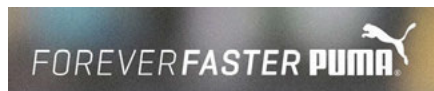
Slika 50. Logotip. [www.saljidalje.hr](http://www.saljidalje.hr)



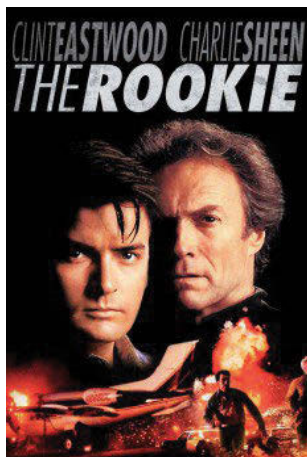
Slika 51. Naslovnica albuma *Šporke riči* Petra Graše. Fot. N. Koščak



Slika 52. Reklamni slogan. [www.vegeta.hr](http://www.vegeta.hr)



Slika 53. Reklamni slogan za sportsku marku *Puma*. Fot. N. Koščak



Slika 54. Plakat za film *The Rookie*.  
Fot. N. Koščak



Slika 55. Plakat za film *The Imposter*.  
Fot. N. Koščak



Slika 56. Plakat za film *The Prestige*. Fot. N. Koščak

Rjeđi su, a stoga često i začudniji, primjeri smjenjivanja normalnog i podebljanog tipa slova kojima se zamjenjuju bjeline između *više* riječi u nekom izrazu, kao u logotipima (internetske stranice) udruge *Colo-rectal Cancer Association of Canada* (getyourbuttseen.ca) i zeničkog Bosanskog narodnog pozorišta (bosanskonarodnopozištezenica) ili na oglasnim materijalima za predstavu *Buba u uhu* kazališta *Kerempuh* ((BUBAUUHU)).



Slika 57. Logotip. <http://ad-miration.blogspot.com/2011/03/got-feel-for-ambience-pt-8.html>



Slika 58. Logotip. [www.bnp.ba](http://www.bnp.ba)

Slika 59. Reklama za kazališnu predstavu *Buba u uhu* za grebačkog kazališta *Kerempuh* <https://kazalistekerempuh.hr/predstave/buba-u-uhu/>

Često i razlika u **boji** zapisa pojedinih riječi zamjenjuje bjelinu između njih, kao u zapisu *KFC*-ova slogana *So good*, u logotipima američke TV-serije *Mad Men* (kod nas prevedene kao *Momci s Madisona*), *Splitske banke*, *Optima telekoma* i udruga *Selo pri ruci* i *Pravo na grad* te internetskih stranica *Trebam to* i *Van pameti*, na naslovnica albuma *Bon Appetit* glazbenog sastava *Divas*, *Invocation* sastava *Šimun Matišić Sextet* i *Getz Plays Jobim: The Girl from Ipanema* džez-saksofonista Stana Getza, u zapisima hrvatskih naslova američkih filmova *Telefonska govornica* (u originalu *Phone Booth*) i *Oceanovih trinaest* (*Ocean's Thirteen*) te u zapisu naslova predstave *San Ivanjske noći* kazališta *Gavella*:



Slika 60. Logotip. [kfc.com](http://kfc.com)



Slika 61. Logotip. <https://www.amc.com/shows/mad-men>



Slika 62. Nekadašnji logotip *Splitske banke*.  
<http://www.sloganini.com/s/698>



Slika 63. Logotip. [www.optima.hr](http://www.optima.hr)



Slika 64. Logotip. [www.selopriruci.org](http://www.selopriruci.org)



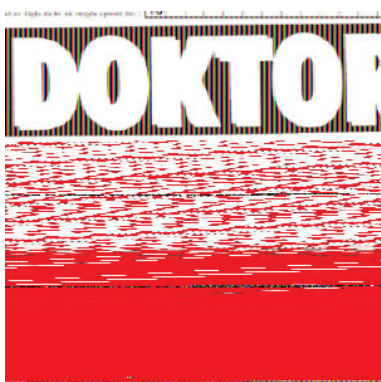
Slika 65. Logotip. [pravonagrad.org](http://pravonagrad.org)



Slika 66. Logotip portala *Trebam to*.  
[www.facebook.com](http://www.facebook.com)



Slika 67. Logotip Facebook-stranice *Van pameti*. [www.facebook.com](http://www.facebook.com)



Slika 68. Naslovnica albuma *Bon Appetit* glazbenog sastava *Divas*. Fot. N. Koščak



Slika 69. Naslovnica albuma *Invocation* glazbenog sastava *Šimun Matišić Sextet*. Fot. N. Koščak



Slika 70. Naslovnica albuma *Getz Plays Jobim: The Girl from Ipanema* Stana Getza. Fot. N. Koščak



Slika 71. Plakat za film *Oceana trinaest*. Slika 72. Plakat za film *Telefonska govornica*. Slika 73. Plakat za kazališnu predstavu *San Ivanjske noći* zagrebačkog kazališta *Gavella*

Funkciju bjeline katkad preuzimaju i **velika početna slova** (svih) riječi u zapisu, kao u logotipima internetske stranice *Moj posao* te časopisa *Rolling Stone* i *Men's Health*.

**MojPosao**

**RollingStone**

**Men'sHealth**

Slika 74. Logotip. [www.moj-posao.net](http://www.moj-posao.net)

Slika 75. Logotip. [www.rollingstone.com](http://www.rollingstone.com)

Slika 76. Logotip. [www.menshealth.com](http://www.menshealth.com)

Donekle su tu funkciju preuzela i velika početna slova u logotipima benda *Prljavo kazalište* i *Hrvatske lutrije* (u kojima se bjeline između dviju riječi ipak naziru).

**Hrvatska Lutrija**

Slika 77. Logotip. [www.lutrija.hr](http://www.lutrija.hr)

*Prljavo Kazalište*

Slika 78. Logotip glazbenog sastava *Prljavo kazalište*. [www.facebook.com](http://www.facebook.com)

Razmak između riječi zamjenjuje se i razlikom **između normalnog i kurzivnog tipa slova** između dviju sastavnica sintagme, kao u logotipu proizvođača namještaja *Perfecta Dreams* (uz razliku u boji sastavnica). U logotipu pak internetske stranice *Beer Advocate* kurzivno prvo slovo druge riječi u sintagmi (također uz razliku u boji) zamjenjuje bjelinu između sastavnica sintagme.

**perfectadreams**

Slika 79. Logotip. [perfecta.hr](http://perfecta.hr)

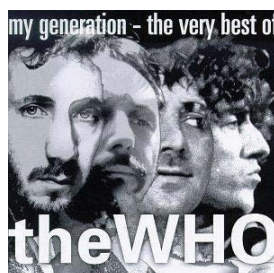
**Beeradvocate**

Slika 80. Logotip. [www.beeradvocate.com](http://www.beeradvocate.com)

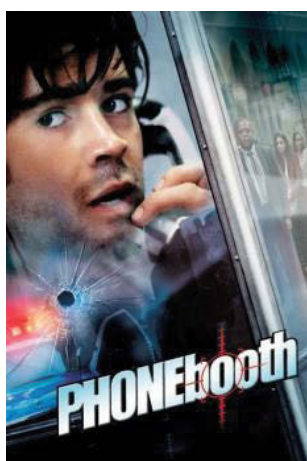
Razmak među riječima može se zamijeniti i razlikom **majuskula/minuskula** u zapisima pojedinih sastavnica izraza, kao na plakatu za Automobilsko i motociklističko brdsko prvenstvo Jugoslavije iz 1949. godine, gdje razlika između majuskučnih pridjeva *automobilsko* i *motociklističko* te minuskulnoga veznika *i* funkcionira kao signal bjeline. Isti tip zamjene nalazimo i na naslovnici albuma *My Generation – The Very Best of The Who* u zapisu imena glazbenog sastava *The Who* te na plakatima za američke filmove *Phone Booth* i *The Rebound*.



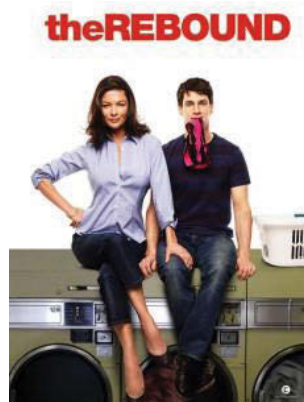
Slika 81. Plakat za Automobilsko i motociklističko brdsko prvenstvo Jugoslavije iz 1949. godine. Fot. N. Koščak



Slika 82. Naslovnica albuma *My Generation – The Very Best of The Who* glazbenog sastava *The Who*. Fot. N. Koščak



Slika 83. Plakat za film *Phone Booth*. Fot. N. Koščak

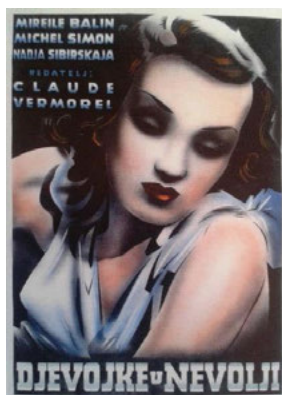


Slika 83. Plakat za film *The Rebound*. Fot. N. Koščak

Isti je princip na djelu u logotipu zagrebačkog glazbenog festivala *INmusic* (uz poigravanje veličinama fonta pojedinih sastavnica i jednom zamjenom minuskulgona ⟨i⟩ majuskulnim u riječi *music*).

Slika 85. Logotip. [www.inmusicfestival.com](http://www.inmusicfestival.com)

I razlika u **veličini slova** katkad zamjenjuje bjeline, kao na hrvatskom plakatu za francuski film *Djevojke u nevolji* (*Jeunes filles de Paris*) iz 1936. godine, na plakatu za *Sevdah u Lisinskom*, gdje su manja slova zapisa prijedloga *u* u odnosu na veličinu slova u zapisu ostalih članova sintagme, u raznim verzijama logotipa američkog hip-hop sastava *Cypress Hill* i na plakatu za američki film *The Firm* (*Tvrтка*).



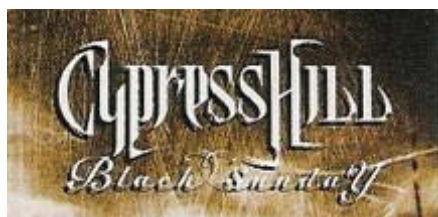
Slika 86. Plakat za film *Djevojke u nevolji*. Fot. N. Koščak



Slika 87. Plakat za *Sevdah u Lisinskom*. Fot. N. Koščak

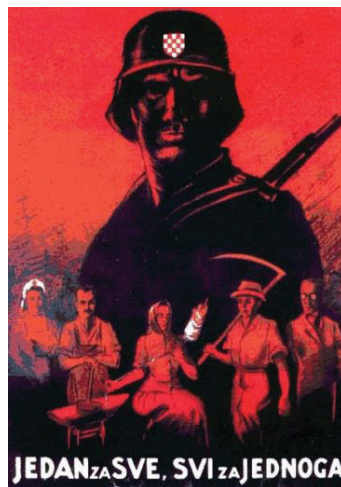


Slika 88. Plakat za film *The Firm*. Fot. N. Koščak



Slika 89. Naslovnica albuma *Black Sunday* glazbenog sastava *Cypress Hill*. Fot. N. Koščak

Takvu zamjenu nalazimo (doduše, uz naziranje bjeline) i u zapisu na jednom političkopromidžbenom plakatu iz razdoblja NDH:



Slika 90. Plakat. Fot. N. Koščak

Funkciju bjelina katkad preuzimaju i razlike u **fontovima** između pojedinih riječi u zapisu, kao na naslovnici knjige *Hrvatski politički plakat 1940 –1950*:

Slika 91. Naslovnica knjige *Hrvatski politički plakat* Snježane Pavičić (detalj). Fot. N. Koščak

Razmak između riječi može nadomjestiti čak i razlika između uobičajenih i „**zrcalnih**“ slova, kao u logotipu časopisa *Lice ulice / Lice u lice* i na plakatu za predstavu *Oko pola 1* kazališne družine *Pinklec*:

Slika 92. Logotip. [www.liceulice.org](http://www.liceulice.org)Slika 93. Plakat za predstavu *Oko pola 1* kazališne družine *Pinklec*. Fot. N. Koščak

Kako su neki prethodni primjeri već pokazali, katkad bjeline može zamijeniti i **više pismovnih elemenata istodobno**. Tako u logotipu *Jutarnjeg lista* razmak zamjenjuju čak četiri razlike u elementima zapisa riječi *jutarnji* i *list* – razlika minuskula/majuskula te razlike u fontu, veličini i boji slova. I u logotipu mjesečnika *Glas lova i ribolova* bjeline između pojedinih riječi supstituirane su raznim sredstvima: između riječi *glas* i *lova* razlikom kurent/bold, a između riječi *lova* i *i* te *i* i *ribolova* razlikom u boji i fontu. Takva je višestrukost zamjenskih elemenata karakteristična i za logotipe aviokompanije *American Airlines*, TV-emisije *inMagazin.*, englesko-američko-francuskog filma *Love Actually*, u zapisu imena benda *Tonči & Madre Badessa* na naslovnici albuma *The Best of*, u zapisu imena i prezimena Mladena Grdovića na naslovnici albuma *Samo more to zna*, na naslovnici albuma *Atomic* američkog novovalnog benda *Blondie*, u zapisu slogana *Upadni na INmusic* i dr.


Slika 94. Logotip. [www.jutarnji.hr](http://www.jutarnji.hr)

Slika 95. Logotip. [www.glas-slavonije.hr/loviribolov/](http://www.glas-slavonije.hr/loviribolov/)

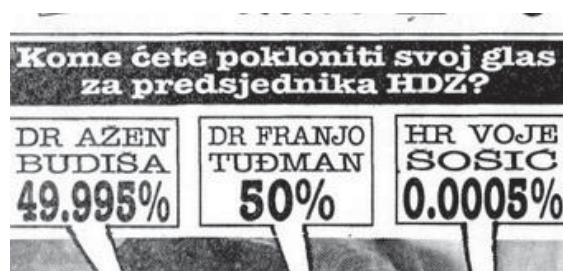
Slika 96. Logotip. [www.aa.com](http://www.aa.com)

Slika 97. Logotip. <https://novatv.dnevnik.hr/zabavni/in-magazin/>Slika 98. Plakat za film *Love Actually*. Fot. N. Koščak



## Ekvivalencijske figure bjelina

Ekvivalencijske figure bjelina uočavamo u slučajevima kada se u kakvom kontekstu pojavi kakva začudna jednakovrijednost u rasporedu bjelina, primjerice ponavljanje nekih tipova figura bjelina u manjem diskursnom prostoru. Evo nekoliko primjera takvih ponavljanja adicijskih figura bjelina. U sljedećem zapisu iz *Feral Tribunea* pojedine se riječi rastavljaju tako da evociraju kratice za titule. Razmicanje je ovdje u funkciji prikazivanja ideološke srodnosti trojice političara:



Slika 105. *Feral Tribune*, br. 419, str. 9.

U *memu* naslovljenom *Zdravkometar*, koji se poigrava djelomičnom homografijom i homonimijom imena *Zdravko* i frazema *zdrav ko dren*, ponavljanje postupka također čini ekvivalencijsku figuru bjelina.



Slika 106. *Meme*. [www.facebook.com](http://www.facebook.com)

Kao što je već spomenuto, pojavljuju se gdjekad i figure intencionalnih ortografskih grešaka koje se poigravaju pravilima o sastavljenom i nesastavljenom pisanju riječi. Tako se u naslovu novinskog članka Bo-

risa Dežulovića *Ne mam pojma je li se piše dočim ili do čim*<sup>36</sup> implicitno ironiziraju nedoumice u vezi s pisanjem negacijskih oblika glagola *htjeti* (pa i one u vezi s pisanjem upitne konstrukcije *je li*). Zapis je ujedno i primjer ekvivalencijske figure: ekvivalencija se u tome naslovu s naglašenom metajezničnom funkcijom ostvaruje hotimičnim ponavljanjem protupravopisnog nesastavljenog pisanja riječi na početku i na kraju iskaza.

Zanimljiv primjer ekvivalencijske figure bjelina zamjećuje i Katarina Karević u svojem diplomskom radu o grafostilematici Balogova pjesništva u njegovoj pjesmi *ANANAS*.<sup>37</sup> Riječ je o jednoj od Balogovih pjesama koje se između ostalog poigravaju i elidiranjem za razumijevanje ključnog leksičkog materijala, gdje se ta figura ostvaruje repetitivom postupka kojim je *riječ ananas rastavljena na manje značenjske jedinice*:<sup>38</sup>

po pitanju ananasa stojimo znatno  
 A NA NAS kiša svako malo  
 A NA NAS uvijek misle kad  
 A NA NAS često viču bez  
 A NA NAS se bacaju sa  
 A NA NAS jedino tu i tamo  
 ANA NAS jedino tu i tamo  
 što je zANANAS sasvim

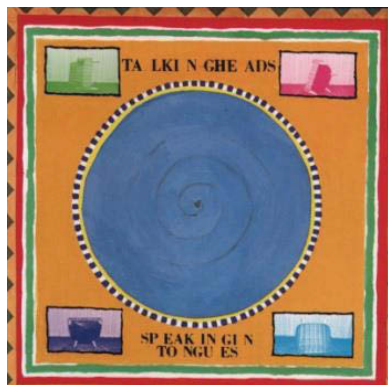
## Kombiniranje figura bjelina (i drugih figura zapisa)

Figure bjelina katkad se i međusobno kombiniraju u istom zapisu, kao primjerice na naslovnici albuma *Speaking in Tongues* već spomenutog benda *Talking Heads*, gdje se i ime glazbenog sastava i naslov albuma zapisuju rastavljeni bjelinama unutar pojedinih riječi, ali se pritom pojedine riječi pišu i sastavljeno:

<sup>36</sup> Boris Dežulović, „Ne mam pojma je li se piše dočim ili do čim,“ *tačno.net*, 25. lipnja 2013, pristupljeno 8. kolovoza 2020, <https://www.tacno.net/novosti/dezulovic-ne-mam-pojma-je-li-se-pise-docim-ili-do-cim/>.

<sup>37</sup> Balog, *Sklon disanju*, 90.

<sup>38</sup> Katarina Karević, „Grafostilematika Balogova pjesništva i analiza govorne interpretacije odabranih pjesama“ (diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018), 30.



Slika 107. Naslovnica albuma *Speaking in Tongues* glazbenog sastava *Talking Heads*. Fot. N. Koščak

U sljedećem primjeru, nađenom na internetu, također se kombiniraju adicijske i suptraksijske figure bjelina.



Slika 108. Meme. [www.facebook.com](http://www.facebook.com)

Primjer se čak čini podесnim za uvrštavanje u nastavnu jedinicu koja se bavi pravilima o sastavljenom i nesastavljenom pisanju, tim više što bi učenicima ili studentima mogao biti duhovit zbog svoje autoreferencijalnosti (nepismena maksima o pismenosti). *Zanimljiva je pritom i dvostrukost smisla druge rečenice, to što se iskazivačeva rezignacija iz ugla implicitnog autora zapravo ironizira („da, njega se to doista ne tiče, niti bi ga se trebalo ticati kada već tako piše“). Raznim segmentima tog zapisa može se oprijmeriti nekoliko pravila o (ne)sastavljenom pisanju, npr. u vezi s pisanjem superlativnih i negacijskih prefiksa, niječnih čestica, atonalnih riječi i dr.<sup>39</sup>*

U jednom poznatijem *memu* blisko-zvučnost i djelomična homografija motiviraju dodavanje i ispuštanje bjeline u izrazu *usnula je* iz stiha *Tvoja mati usnula je* pjesme *Zora bila klapa Intrade*:

<sup>39</sup> Nikola Koščak, „Grafostilistika u nastavi hrvatskoga pravopisa,“ u *Výuka jihoslovanských jazyků a literatur v dnešní Evropě III*, ur. Elena Krejčová i Pavel Krejčí (Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2016), 181.



Slika 109. Meme. www.facebook.com

Kako je već uočeno pri komentiranju nekih zapisa u ovome poglavlju, figure bjelina katkad se kombiniraju i s drugim figurama zapisa, primjerice grafoalijenacijom ((adamidash)) i zamjenama normalnih slova podebljanim ((museumofsex)). Nalazimo i primjere kombinacija suptrakcijskih figura bjelina i slova – nekoliko zapisa u kojima se osim bjelina u višerječnim izrazima izostavljaju i slova, npr. registracijske oznake <DRTHVDR> i <BTCHPLZ> „skrivaju“ izraze *Darth Vader* i *Bitch, please*, a na naslovnici albuma *Exterminator* ime glazbenog sastava *Primal Scream* zapisano je kao <PRMLSCRM>.



Slika 110. Fot. N. Koščak



Slika 111. Fot. N. Koščak

Slika 112. Naslovnica albuma *Exterminator* glazbenog sastava *Primal Scream*. Fot. N. Koščak

## Zaključci

Iz ovoga pregleda vidljivo je da u tvorbi figura bjelina najčešće sudjeluju po dvije riječi (suptrakcijske, permutacijske, supstitucijske f. bjelina) ili jedna (adicijske f. bjelina), no nađeni su i primjeri s tri i više

riječi. Najbrojniji su primjeri supstitucijskih, a najrjeđi permutacijskih i ekvivalencijskih figura bjelina. Figure bjelina najčešće se ostvaruju u logotipima, na naslovnicama glazbenih albuma, filmskim, kazališnim i koncertnim plakatima, u reklamama, *memima*, grafitima, novinskim naslovima i u sličnim kraćim diskursnim formama (žanrovima). Rjeđe su u književnosti (osim onih u funkciji reprezentacije naglasnih cjelina u grafostilizacijama kolokvijalnog jezika), što je, kako je već spomenuto u uvodu, zasigurno jedan od razloga zbog čega su takvi postupci dosad bili na marginama stilističkog i retoričkog interesa.

Dosadašnja marginalnost postupaka poigravanjem sastavljenim i nesastavljenim pisanjem u stilistici i retorici može biti i u vezi s time što oni često nemaju funkciju koja bi bila značajnija, tj. znakovitija od dekorativnosti, odnosno nastojanja da se privuče pozornost recipijenta. Ti su postupci naime rijetko semantizirani, tj. imaju nisku razinu konotativnosti, što je osobito uočljivo kod brojnih varijacija i primjera supstitucijskih figura bjelina. No ima i iznimaka: metaforičnost nekih adicija i suptrakcija bjelina, „derivacijska“ sastavljena pisanja, šaljivo simuliranje pravopisnih pogrešaka, upućivanje na pisanje internetskih adresa i dr. Osim u funkciji reprezentacije naglasnih cjelina, figure bjelina rijetko su i u relaciji s reprezentacijom akustičke dimenzije iskaza. Ipak, baš zbog izostanka potonje relacije, pa i onda kada je riječ o pukoj dekorativnosti, figure bjelina izvrsno oprimjeruju autonomnost nekih aspekata zapisa i upućuju na opravdanost govora o „čistim“ figurama zapisa, odnosno na opravdanost zasebnog stilističkog proučavanja ovog područja što se svakodnevno napučuje sve većim brojem primjera. Ako među njima ima i podosta efemernih, to još uvijek ne znači da njihovo proučavanje ne može biti barem prilog potrebnom istraživanju efemerosti suvremene (pisane jezične) komunikacije.

## Literatura

- Alujević, Tonka. „U nas bi se reklo... Koji si ti batal!“ *Slobodna Dalmacija*, 12. lipnja 2012. Pristupljeno 8. kolovoza 2020. <https://www.slobodnadalmacija.hr/dalmacija/split/clanak/id/169943/u-nas-bi-se-reklo-koji-si-ti-batal>.
- Badurina, Lada, Ivan Marković, i Krešimir Mićanović. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska, 2007.
- Bagić, Krešimir. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga, 2012.
- Dežulović, Boris. „Ne mam pojma je li se piše dočim ili do čim.“ *tačno.net*, 25. lipnja 2013. Pristupljeno 8. kolovoza 2020. <https://www.tacno.net/novosti/dezulovic-ne-mam-pojma-je-li-se-pise-docim-ili-do-cim/>.

- Holjevac, Rebeka. „Grafostilistika digitalnog diskursa.“ 27. siječnja 2017. Pristupljeno 8. kolovoza 2020. <http://stilistika.org/studentski-kutak/diplomski-radovi/grafostilistika-digitalnog-diskursa>.
- Karević, Katarina. „Grafostilematika Balogova pjesništva i analiza govorne interpretacije odabranih pjesama.“ Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018.
- Katnić-Bakaršić, Marina. *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan, 2007.
- Košćak, Nikola. „Figure slova.“ U *XII. međunarodni kroatistički znanstveni skup. Zbornik radova*, uredio Stjepan Blažetin, 403–427. Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, 2015.
- Košćak, Nikola. „Grafička stapanja i grafostopljenice.“ *Romanoslavica* 52 (2016), 2: 275–289. [https://drive.google.com/file/d/0B\\_uQ9vm9C5K6b3JLcXRaRWc-zeXM/view](https://drive.google.com/file/d/0B_uQ9vm9C5K6b3JLcXRaRWc-zeXM/view).
- Košćak, Nikola. „Grafostilistika u nastavi hrvatskoga pravopisa.“ U *Výuka jihoslovanských jazyků a literatur v dnešní Evropě III*, uredili Elena Krejčová i Pavel Krejčí, 173–181. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2016.
- Košćak, Nikola. „Grafostilistika i poezija.“ U *XIII. međunarodni kroatistički znanstveni skup. Zbornik radova*, uredio Stjepan Blažetin, 487–504. Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, 2017.
- Košćak, Nikola. *Šrajbenzi spiku? Stilovi hrvatske žargonske i žargonizirane proze 1990-ih i 2000-ih*. Zagreb: stilistika.org, 2018. Pristupljeno 8. kolovoza 2020. <https://stilistika.org/nikola-koscak-srajbenzi-spiku>.
- Košćak, Nikola. „Uvod u grafostilistiku. Figure zapisa.“ Skripta. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018.
- Marković, Ivan. „O grafemu i hrvatskoj abecedi.“ *Filologija* 65 (2016): 77–112. <http://hrcak.srce.hr/154178>.
- Plett, Heinrich F. *Textwissenschaft und Textanalyse: Semiotik, Linguistik, Rhetorik (Grundlagen der Sprachdidaktik)*. Heidelberg: Quelle & Meyer, 1975.
- Plett, Heinrich F. *Literary Rhetoric. Concepts – Structures – Analyses*. Leiden – Boston: Brill, 2010.
- Pranjić, Krunoslav. „Stil i stilistika.“ U *Uvod u književnost: teorija, metodologija*, uredili Zdenko Škreb i Ante Stamać, 253–302. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1983.
- Žagar, Mateo. *Grafolingvistika srednjovjekovnih tekstova*. Zagreb: Matica hrvatska, 2007.

### Književni izvori

- Balog, Zvonimir. *Riba na biciklu. Pjesme*. Zagreb: Znanje, 1977.
- Balog, Zvonimir. *Sklon disanju. Pjesme*. Zagreb: Znanje, 1982.
- Popović, Edo. *Tetovirane priče*. Zagreb: Profil International, 2006.
- Savičević Ivančević, Olja. *Adio kauboju*. Zagreb: Algoritam, 2010.
- Slamnjig, Ivan. *Sabrane pjesme*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1990.

## Figures of Spacing

**Summary:** Stylistics and rhetoric have always neglected stylogenic procedures associated with the writing level of the language message, procedures based on manipulating the spacing between the words remaining peripheral even in one of the most elaborate overviews of the figures of writing, that of the German rhetorician H. F. Plett, who displays a series of procedures the basis of which is playing of graphemes (or graphs), punctuation and spelling signs. The method of this research will be inspired by the research of Plett, who divides and defines the graphemic figures (as he calls the processes known as figures of writing) by the addition, subtraction, permutation, substitution and equivalence of individual elements of the writing. According to these operations, five subtypes of these figures will be identified and exemplified: the addition, subtraction, permutation, substitution and equivalence figures of spacing, depending on whether any conventional record is modified by adding, omission or displacement of spacing, by replacing spacing with any other means of writing, or about whether any equivalence of the methods of manipulating the spacing between the word within a record is shown. The corpus consists of examples from the Croatian advertising, journalistic and literary discourse, also including examples from other contexts, in order to address the omnipresence of these figures in contemporary culture.

**Keywords:** graphostylistics, figures of writing, figures of spacing